

Introductie Jonathan Israel
door Rob Hartmans
Amsterdam, Mozes & Aäronkerk
9 juni 2007

Toen Jonathan Israel in 1995 zijn boek *The Dutch Republic* publiceerde, ging er een schok door het wereldje van Nederlandse historici. In vertaling telde dit boek bijna 1400 bladzijden, en het behandelt de geschiedenis van het geografische gebied dat wij tegenwoordig Nederland noemen tussen 1477 en 1806. Qua reikwijdte en diepgang is er geen enkel boek van een moderne Nederlandse historicus, dat de vergelijking met dit boek kan doorstaan. Ook het veelgeprezen boek van Simon Schama valt hierbij volledig in het niet.

The Dutch Republic leek de kroon op een oeuvre, de waardige afsluiting van de academische loopbaan waarin Jonathan Israel zich meer dan twintig jaar intensief had beziggehouden met de Nederlandse geschiedenis. In 1972 was hij dan wel gepromoveerd op een onderwerp uit de koloniale geschiedenis van Mexico, maar sinds hij twee jaar later was gaan werken aan het Londense University College was hij zich steeds meer voor de Republiek der Nederlanden gaan interesseren. Deze universiteit heeft een leerstoel *Dutch History*, die voor de oorlog onder andere werd bekleed door de beroemde Pieter Geyl en na de oorlog onder meer door Ernst Kossmann. Onder invloed van de toenmalige hoogleraar K.W. Swart stortte Israel zich op de miraculeuze opkomst van de 17de eeuwse Republiek als economische en militaire grootmacht. In 1985 volgde Israel Swart op als eerste niet-Nederlandse hoogleraar *Dutch History*.

Zijn onderzoek resulteerde in een forse stapel boeken en bundels met artikelen, waarin de opkomst van Nederland werd beschreven in relatie tot andere mogendheden, en dan in de eerste plaats met het enorme Spaanse wereldrijk. Daarnaast publiceerde hij nog veel over de geschiedenis van de Europese joden.

Wanneer hij na 1995 achterover was gaan leunen, zou niemand dat Israel hebben kwalijk genomen. Zijn oeuvre werd door geen enkele Nederlandse historicus geëvenaard. Maar Jonathan Israel was pas negenenviertig en bruiste nog van energie. Niettemin was de schok die hij in 2001 in historische kringen teweegbracht nog groter dan die in 1995. Niet alleen kwam hij alweer met een boek van bijna duizend pagina's, maar bovendien leek hij zijn werkterrein helemaal te hebben verlegd. *Radical Enlightenment*, waarvan de ondertitel luidt *Philosophy and the Making of Modernity* ging niet over stapelmarkten, economische en militaire wereldrijken, economische groei en veranderende sociale verhoudingen, maar over ideeën. Maar de grootste verrassing was vooral zijn kijk op de Verlichting. Dat de Verlichting niet

begon met bekende achttiende-eeuwse Franse denkers als Voltaire, Montesquieu en Diderot, maar dat de wortels ervan al eerder moesten worden gezocht, was niet helemaal nieuw. De beroemde Paul Hazard dateerde de omslag in het denken al rond 1680. Israel ging echter nog verder terug, naar plusminus 1650, en bovendien was niet Frankrijk de bakermat van dit nieuwe, radicale denken, maar de Republiek der Verenigde Nederlanden. Hoewel hier een hele kring radicale denkers actief was, heeft Israel toch vooral één grote held, wijst hij op één denker wiens invloed nauwelijks overschat kan worden, en dat is Spinoza. Dat is ook de filosoof waar hij vanmiddag over zal spreken.

Eind vorig jaar publiceerde professor Israel zijn tweede boek over de Verlichting, het 900 bladzijden tellende *Enlightenment Contested*, dat vooral de uiteenlopende reacties op het radicale denken van Spinoza en de zijnen behandelt, en momenteel werkt hij hard aan het derde deel, dat vooral over de tweede helft van de achttiende eeuw gaat. Toen ik hem vorige week voorzichtig vroeg of hij daarna eindelijk klaar zou zijn, moest hij bekennen dat hij dat niet kon beloven. Waarschijnlijk komt er nog een vierde deel.

Daar hoeven wij echter niet op te wachten, en daarom wil ik nu graag het woord geven aan professor Israel.